

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ У СИСТЕМІ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА І ПРАЦІ

*Макаренко П.М., д.е.н., професор, Зоря О.П., к.е.н., Сень О.В., здобувач
Полтавська державна аграрна академія*

Досліджено проблеми формування людського капіталу та наукового забезпечення розвитку аграрного сектору в сучасних умовах розвитку національної економіки. Встановлено, що покращення економічного стану в аграрному виробництві неможливе без ефективного й раціонального формування та використання людського капіталу. Обґрунтована необхідність інвестицій у людські ресурси, які матимуть довгострокову спрямованість та особливу соціально-економічну значущість.

The problems of formation of human resources and scientific development of agriculture in modern conditions of development of national economy. Found that improving economic conditions in the agricultural production is impossible without effective and efficient development and use of labor resources. The necessity of investment in human resources, which have long-term orientation and particular socio-economic significance.

Постановка проблеми. В епоху НТР, комп'ютеризації, роботизації з'явилися підстави вважати людський ресурс другорядним. Але якщо до цього питання підійти з позицій того незаперечного факту, що людський ресурс містить не лише функцію, а й саме джерело розвитку продуктивних сил (виходячи із зростання особистих потреб), то його визначальна й вирішальна роль – беззаперечна. Тільки людина може і створює засоби виробництва (уречевлений капітал), вона їх використовує та удосконалює. Тільки людському ресурсу властивий процес самовдосконалення. Уречевлені фактори - результат людської праці, техніко-технологічна озброєність людського ресурсу, продовження його природних органів, що розширюють виробничі можливості людини.

Основним імперативом сучасного цивілізаційного прогресу є всебічний розвиток людського потенціалу. Це головна складова національного багатства і рушійна сила суспільного поступу, визначальний критерій оцінки його рівня. Світовою практикою доведено, що інвестиції в людський капітал - найефективніші. Саме цим зумовлюється нова якість економічного зростання, яка утвердилася за останні десятиріччя в розвинених країнах. У Західній Європі цей компонент забезпечує близько 75 % приросту національного багатства. Тому для кожної сфери та галузі економіки людина була, є і залишається головною продуктивною силою, джерелом розвитку науково-технічного прогресу. Розвиток людського потенціалу повинен бути основою аграрної політики держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним і практичним аспектам проблеми розвитку формування та використання людського капіталу в аграрному секторі та наукового забезпечення їх розвитку присвятили свої дослідження такі вітчизняні вчені-економісти, як Д. Богиня [1], О. Бугуцький [2], В. Дієсперов [3-4], О. Єрмаков [5], Л. Мармуль [7], В. Олійник [8] та інші. Проте вивчення й узагальнення досвіду щодо проблем

розвитку трудових ресурсів в аграрній сфері показало, що далеко не всі аспекти цього питання досліджені достатньо.

Метою роботи є дослідження проблем формування людського капіталу та наукового забезпечення розвитку аграрного сектору в сучасних умовах розвитку національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стосовно людини як учасника сільськогосподарської діяльності в економічній науці використовують різні поняття та категорії. У вітчизняній аграрній економіці досить поширеною є категорія *«трудові ресурси»*. Вони охоплюють наявне працездатне населення з необхідними фізичними та розумовими здібностями і знаннями для роботи у сільському господарстві.

Наявність трудових ресурсів у сільському господарстві може визначатися кількістю працездатного населення, що проживає у сільській місцевості. Однак, зважаючи на те, що в ній проживають люди, які зайняті не в аграрному виробництві, то власне трудовим ресурсом сільського господарства слід вважати тих, хто вже тут працює або буде працювати. З огляду на це стосовно всієї аграрної сфери і навіть окремого села неможливо точно визначити кількість трудових ресурсів.

Близьким поняттям до «трудових ресурсів» є поняття *«трудовий потенціал сільського господарства»*. Вітчизняні дослідники дають наступне визначення його сутності. Трудовий потенціал сільського господарства – це запас праці відповідної кількості та якості, який є в розпорядженні галузі. Іншими словами, це потенційна дієвість аграрних підприємств, їх ресурси праці. Трудовий потенціал сільського господарства залежить від загальної чисельності трудових ресурсів, їх складу за статтю, стану здоров'я, рівня освіти, кваліфікації, територіальної і професійної мобільності, а також трудової активності окремих статево-вікових груп, тобто характеризується кількісними та якісними сторонами.

Кількісна сторона трудового потенціалу визначається чисельністю трудових ресурсів на певний період і кількістю робочого часу, який можуть відпрацювати працюючі в людино-годинах, людино-днях, людино-роках. Ці показники застосовуються при визначенні рівня забезпечення господарства або галузі робочою силою та при характеристиці підприємства й окремих його виробничих підрозділів.

Щодо показника кількості робочого часу, який відпрацьовується працездатним населенням, то він визначається множенням середньої величини трудової діяльності, яка припадає на даний період на одного працездатного, на чисельність людей працездатного віку. Якісна сторона трудового потенціалу характеризується його складом за віком, станом здоров'я, освітою, кваліфікаційним рівнем, трудовою активністю окремих статево-вікових груп працівників.

Останнім часом у вітчизняній, а в зарубіжній науці вже кілька десятиліть використовується таке поняття як *«людський капітал»*. На думку деяких наших дослідників, це зумовлено кількома чинниками.

По-перше, зміна суспільного порядку та набуття незалежності більшістю країн постсоціалістичного простору сприяли інтеграції економічних досліджень науковців країн із розвинутою ринковою і перехідною (транзитивною) економікою, відкрили можливість та доступність вивчення наукових досягнень тих країн, які вже не одне десятиліття функціонують у системі ринкової інституціональної економіки та в яких саме людський капітал сприймається та визначається як найважливіший складовий елемент їх національного багатства.

По-друге, передумовою результативного наукового співробітництва, інтеграції у світове наукове співтовариство та взаєморозуміння в наукових колах є обов'язкове застосування однозначних термінів та оперування точно визначеними науковими категоріями.

По-третє, застосування загальноприйнятих у плановій економіці категорій «робоча сила», «трудові ресурси», «кадри», а в останні роки і «персонал» в сучасних умовах не можуть повною мірою охарактеризувати та оцінити одну з найважливіших складових потенціалу організації, тобто окремого суб'єкта інституціональної економіки, який забезпечується наявними людськими ресурсами. Категорія людського капіталу – повніша та правомірніша для її ширшого застосування при характеристиці й оцінці рівня розвитку домогосподарства, організації, визначеної території, сектора економіки чи держави в цілому. Необхідність застосування останнього полягає також у тому, що термін «людський капітал» набагато доступніше характеризує ті процеси, що відбуваються у сфері праці та виробництва, в тому числі і в сільському господарстві.

Як свідчить досвід багатьох країн (Японії, Німеччини, США), саме завдяки формуванню, значним цільовим інвестиціям й ефективному використанню людського капіталу були досягнуті швидкі темпи економічного зростання. Крім того, саме в кризові перехідні періоди їх державного розвитку найбільшою мірою знецінювався людський капітал порівняно з іншими видами капіталу (виробничого та природного). Однак велике значення та провідну роль у зміні такого становища у більшості країн відігравала держава, державне регулювання функціонування інституціональної економіки, усіх її структурних суб'єктів. Щодо ринку праці, де формується ціна людського капіталу, то в усіх індустріально розвинутих країнах держава захищає інтереси працівників, забезпечуючи таким чином їх конкурентоспроможність, через встановлення гарантованого мінімального рівня оплати праці, який забезпечує якісне відтворення робочої сили. Це повністю стосується і людського капіталу сільського господарства та ринку праці в аграрній сфері.

Більшість досліджень теоретиків «людського капіталу» присвячена проблемам економічної ефективності інвестицій у людину. З усіх видів «людських інвестицій» найбільшою мірою підлягає економічному аналізу освіта, дохід від якої можна кількісно визначити. У цих дослідженнях переважає монетарний підхід до формування людського капіталу, порівняння витрат і віддачі від інвестиційних рішень. Вартість інвестицій у людський капітал складається з прямих і непрямих витрат. Прямі витрати – це плата за на-

вчання, вартість підручників і т. ін. Непрямі витрати складаються із втраченого заробітку на період навчання.

Інвестиції з людський капітал потребують часу, в цілому відволікають людину від заняття іншою діяльністю. Оскільки альтернативою навчанню виступає трудова діяльність, то втрата часу може бути оцінена величиною заробітної плати, яка була б отримана, якби людина не навчалася, а працювала. Хоча ідея непрямих витрат здається складною, за деякими підрахунками, сума втрачених заробітків приблизно дорівнює 70 % всієї вартості навчання.

Проблему людського ресурсу аграрного виробництва можна досліджувати на макро- і мікрорівнях. Безумовно, в контексті аграрної політики держави необхідно її розглядати насамперед у межах усїєї аграрної сфери, тобто її, трудових ресурсів і людського чинника. А це охоплює такі питання як рівень зайнятості тих, хто бажає працювати, структура сукупного працівника галузі, рівень загальної і професійної підготовки працівників сільського господарства, демографічний аспект, рівень відтворення робочої сили тощо. В окремих господарствах велике значення має й ефективне використання кадрів. А це вже (при даній якості людського капіталу) безпосередньо залежить від організації та оплати праці, якості менеджменту в окремому господарстві. У кінцевому рахунку від ефективності використання людського фактора вирішальною мірою залежить ефективність функціонування аграрної сфери економіки.

Відтворення людських ресурсів потребує не тільки значних доходів усіх зайнятих в аграрній сфері та підвищення їх рівня життєдіяльності. Важливе значення має також розвиток соціальної сфери на селі, яка є базою створення необхідних умов для задоволення соціальних потреб сільських жителів. А це важлива складова загального процесу відтворення людського ресурсу аграрної сфери.

За роки аграрних реформ соціальні умови для формування людських ресурсів сільського господарства значно погіршилися. Сьогодні питання соціальної життєдіяльності села стоять надзвичайно гостро. Їх слід вирішувати одночасно з реформуванням аграрного сектора, усувати диспропорції у зайнятості селян, утриманні соціальної інфраструктури, забезпеченні соціального захисту та реальних доходів сільського населення. У центрі нинішньої аграрної політики має бути селянин. Саме соціальні аспекти реформи, її сприйняття селянами повинні бути сутністю аграрної політики. Тільки за таких умов можна розраховувати на успіх. Саме тому в наш час заслуговує особливої уваги проблема соціального переоблаштування села, де виробнича та соціальна сфери тісно і взаємно пов'язані. Пройшовши найскладнішу частину шляху в реформуванні земельних відносин та виробничої сфери АПК, практично нічого не зроблено у соціальному облаштуванні села.

Висновки. Таким чином, дієвість аграрної політики держави пов'язана з істотним посиленням її впливу і безпосередньою участю у створенні необхідних умов для формування та відтворення такого людського капіталу в аграрній сфері економіки, який би забезпечив ефективне її функціонування та розвиток. Для цього необхідні інвестиції у людський ресурс. Як свідчить

практика розвинутих країн, такі інвестиції мають високу окупність, довгострокову спрямованість й особливу соціально-економічну значущість. Першоосновою цього є: надійний захист та державна підтримка соціально незахищених верств населення; збільшення бюджетних витрат на потреби загальноосвітніх закладів; у цьому ж ряду – підтримання і розвиток мережі шляхів сполучення між населеними пунктами, забезпечення сільських жителів газом та інше.

Література:

1. Богиня Д. Трансформаційні процеси в системі формування національного ринку праці: інституційний аспект / Д. Богиня // Україна: аспекти праці. – 2005. - № 1. – С. 3-8.
2. Бугуцький О. Потенційні можливості щодо зростання продуктивності праці та доходності в сільському господарстві / О. Бугуцький // Економіка України. – 1998. - №5 – С. 60-67.
3. Дієсперов В.С. Фактори продуктивності праці / В.С. Дієсперов, Л.Ф. Кондратенко // Економіка АПК. – 2003. - №12 – С. 46-53.
4. Дієсперов В.С. Економіка сільськогосподарської праці / В.С. Дієсперов. – К.: ІАЕ УААН, 2004. – 488 с.
5. Єрмаков О.Ю. Соціально-економічні аспекти розвитку сільських територій / О.Ю. Єрмаков // Україна: аспекти праці. – 2004. - №5. – С. 14-19.
6. Макаренко П.М. Особливості розвитку соціально-трудових відносин в АПК країни та регіону / П.М. Макаренко // Таврійський науковий вісник. – 2008. - № 4. – С.87-96.
7. Мармуль Л.О. Розвиток аграрного підприємництва та перспективи підвищення зайнятості сільського населення регіону / Л.О. Мармуль, А.В. Куцмида // Таврійський науковий вісник: Зб. наук. пр. – Херсон: ХДАУ. – 2006. - Вип. 44. – С. 201-211.
8. Олійник В.М. Добір кадрів: актуальність, принципи / В.М. Олійник, М.Г. Саєнко // Економіка АПК.– 2005. - № 4.– С.102-107.

УДК 336:330

НЕЕФЕКТИВНА БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА ЯК ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

*Аранчій В.І., к.е.н., професор, Некрасенко Л.А., к.б.н., доцент,
Трикоз О.Ф., студент*

Полтавська державна аграрна академія

У статті розглянуто суть бюджетної політики України, її сучасний стан та пріоритетні напрями розвитку. Визначено пріоритетні заходи для удосконалення бюджетної політики.

This article researches into the problem of fiscal policy of Ukraine, its problem on the modern stage and priority directions is reflected in subsequent development. The ways of effective development fiscal policy of Ukraine are considered.

Постановка проблеми. У період загострення соціально-економічних проблем в Україні надзвичайно актуальним є підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами держави. Сукупність заходів держави з формування та використання бюджетних ресурсів для забезпечення її економічного та соціального розвитку складають бюджетну політику. Об'єктивними особливостями проведення бюджетної політики в Україні є: